

Rusko-gruzínská válka a její dopad na mezinárodní bezpečnost

V létě 2008 vypukla válka mezi Gruzii a Ruskou federací. Vyvolala celosvětovou pozornost a mnoho úvah na téma dalšího vývoje mezinárodních bezpečnostních vztahů. Dnes ještě není znám přesný konečný stav lidí, kteří byli zabiti přímo v bojové činnosti. Nakolik ale obě strany tvrdí, že jejich ztráty přesáhly počet jednoho tisíce, pak se podle zavedených mezinárodních kritérií jednalo skutečně o válku, nikoli pouze o ozbrojený konflikt (do tisíce mrtvých během jednoho roku bojů). Proto se v celém následujícím textu používá výraz „válka“, i když byla ve srovnání s jinými velice krátká a rychlá.

Historické determinanty

Po zhroucení SSSR se prvním gruzínským vůdcem stal Zviad Gamsachurdia, který své působení postavil především na gruzínském nacionalismu. V tom pokračoval i jeho nástupce Eduard Ševarnadze – v roce 1992 dokonce poslal do separatistických oblastí gruzínské ozbrojené síly. Po úderech gruzínského dělostřelectva na Cchinvali (osetinsky Cchinval), hlavní město Jižní Osetie, bylo několik set, možná i více mrtvých Jihoosetinců. [1] Potom ale došlo k vyhnání desetitisíců Gruzínců, podle některých údajů jich mělo být celkem až tři sta tisíc. [2] A napětí se nadále stupňovalo.

V roce 2006 separatističtí činitelé v Jižní Osetii s podporou Ruska zorganizovali referendum a v něm se 99 % voličů vyslovilo pro vyhlášení nezávislosti. A tak se vystupňoval střet dvou zcela rozdílných přístupů. Gruzínský prezident Michail Saakašvili za svůj cíl vyhlásil dostat Jižní Osetii a Abcházii zpět pod svoji kontrolu, vyhnaným Gruzíncům v roce 2007 slíbil, že do roka se vrátí zpět do svých domovů. Naproti tomu Moskva začala obyvatelům Jižní Osetie vydávat ruské pasy – na konec je přidělila devadesát procentům všeho tamního obyvatelstva, a tím uskutečnila jakýsi tichý demografický převrat.

Jestliže Jihoosetinci měli podporu Moskvy, gruzínský prezident Saakašvili se těšil podpoře ze strany USA. Marc Almond z university v Oxfordu ve své analýze kritizoval americkou pomoc při vyzbrojování a výcviku, kterou si politikové typu Saakašviliho vysvětlují jako bezpodmínečnou podporu svého postupu a podle toho se pak chovají. A na závěr vyjádřil zajímavé geopolitické hodnocení – Gruzie je jakousi miniaturou postsovětského prostoru, také není jednodlitá. Proto postavil polemickou otázku, na základě jaké logiky by negruzínské národy měly zůstat v jakési mikro-říši, s jejíž politikou nesouhlasí? [3]

Mezinárodní situace před vypuknutím války

V polovině roku 2008 se mezinárodní bezpečnostní vztahy vyznačovaly čtyřmi nepříznivými tendencemi. První z nich byla stagnace procesu odzbrojení. Naplňování smlouvy NPT z roku 1968 se po hodnotící konferenci 2005 dostalo z řady příčin do mrtvého bodu. Jaderné státy nadále silně spoléhaly na jaderné zbraně jako na základ své bezpečnostní strategie, nejaderné státy

stále více pochybovaly o jejich upřímnosti. [4] Na vážnost situace naléhavě upozornili i bývalí vysocí američtí političtí činitelé a odborníci na problematiku mezinárodní bezpečnosti. [5]

Druhou nepříznivou tendencí se stalo stupňování napětí mezi Ruskem a Západem, především pak USA a NATO. Projevilo se to v rovině politické a bezpečnostněpolitické. Značný rozruch vyvolalo již Putinovo vystoupení na mnichovské bezpečnostní konferenci v únoru 2007 – často bylo hodnoceno jako konfrontační. [6] Během roku 2007 a první poloviny roku 2008 se dále vyhrtilo rusko-americké napětí kvůli systému protiraketové obrany v Polsku a v ČR a v první polovině roku 2008 také kvůli uznání nezávislosti Kosova. Zvlášť výrazně se stupňovalo i napětí v oblasti surovinové bezpečnosti a na konec nabylo charakter strategického soupeření. Již od roku 2005 dávala Ruská federace (RF) jednoznačně najevo, že jejím cílem je, aby ropovody a plynovody z oblasti Střední Asie procházely přes její území.

Neblaze působil také trvalý celosvětový nárůst zbrojních výdajů. [7] V roce 2007 dosáhly hodnoty 1339 mld. USD, což byl ve srovnání s rokem 2006 nárůst o 6 % a ve vztahu k roku 1998 to byl vzestup o plných 45 %. Nejvíce se na tomto vývoji podílely USA – v roce 2007 na ně připadalo 45 % celosvětových výdajů na zbrojení a ve srovnání s rokem 1998 zaznamenaly vzestup o 63 %. Největší nárůst zbrojních výdajů za poslední desetiletí však vykázaly postsovětské země, a o to závratných 162 %. Týkalo se to zejména Arménie, Ázerbajdžánu, Moldovy, Běloruska, Ukrajiny, Gruzie a Ruska, tedy i hlavních aktérů hodnocené války.

A s tím souvisí i čtvrtá nepříznivá tendence, kterou byl silný konfliktní potenciál v postsovětském prostoru. Jeho historickou a politickou podstatu velmi výstižně vysvětluje známá britská autorka Mary Kaldor – po diskreditaci socialistického projektu v SSSR a po zhroucení politického monopolu do té doby všudypřítomné a všemocné KSSS se ve všech postsovětských zemích dostal popředí nacionalismus jako nový klíč jak pro integraci do té doby utlačovaných národů, tak i pro vyčleňování jiných etnik po vytvoření nových národních států. V plném rozsahu se prosadila politika důrazu na národní identitu, „jež v lepším případě obsahuje psychologickou diskriminaci těch, kteří patří jinam. V horším případě vede k vyhánění obyvatelstva a ke genocidě“. [8] A právě to se v plné síle projevovalo v rusko-gruzínské válce.

Vojenská charakteristika války

Napětí v zakavkazském regionu trvale sílilo, aby vyvrcholilo na počátku srpna 2008, kdy gruzínský prezident Saakašvili vyhlásil, že Gruzie i za použití síly obnoví svoji kontrolu nad Jižní Osetií a Abcházíí, jejichž systémy označil za „zločinecké režimy“. To byla verbální příprava na následující boje. Po ní již následoval přímý vojenský úder v ranních hodinách dne 8.8. 2008 – na hlavním směru rozsáhlého gruzínského útoku proti vzbouřeneckému regionu Jižní Osetie byla nasazena 4. brigáda, nejsilnější a nejlépe vyzbrojená ze všech gruzínských vojenských jednotek. Úkoly její podpory byly stanoveny 3. brigádě, zatímco 1. brigáda byla stažena z Iráku k obraně hlavního města Tbilisi. Hlavním úkolem gruzínských vojsk bylo obklíčit a pak dobýt Cchinvali, hlavní město separatistické republiky Jižní Osetie. Ještě téhož dne bylo oznámeno dobytí nejen Cchinvali, ale také dalších osmi městeček a vesnic v Jižní Osetii. Její činitelé a spolu s nimi neprodleně i ruský prezident Medveděv a premiér Putin hovořili o tisících zabitých lidí a obrovských hmotných škodách a začali používat pojem gruzínská genocida.

Následujícího dne se odehrál první *přímý střet mezi ozbrojenými silami Gruzie a Ruské federace*), a to na moři. Ruské námořnictvo potopilo jednu gruzínskou loď vyzbrojenou řízenými střelami, a to s odůvodněním, že gruzínská plavidla vnikla do bezpečnostní zóny ruských lodí.

Po této potyčce se všechna ostatní gruzínská plavidla stáhla a touto epizodou také skončila námořní část rusko-gruzínské války.

Dne 11. 8. byly zahájeny přímé *rusko-gruzínské pozemní boje*. Ruská federace do nich nasadila dva zesílené prapory z 19. motostřelecké divize, elitní útvary dvou vzdušně-výsadkových divizí (76. a 98. divize) a jednotky speciálního nasazení. Hned v první den bojů ruští výsadkáři pronikli do gruzínského území s cílem zničit vojenské základny, ze kterých by Gruzie podporovat a posilovat své jednotky obklíčené na území Jižní Osetie. Rychle odbyli vojenskou základnu v Senaki a přitom se zmocnili i americké výzbroje, která byla do Gruzie dodána v rámci programu vojenské pomoci. [9] Zároveň s tím ruská vojska zasadila silné dělostřelecké a letecké údery na gruzínské město Gori. V dalších dnech se ruská vojska probíla do takové hloubky gruzínského území, že do hlavního města Tbilisi jim na některých směrech zbývalo jen něco málo přes 50 km.

Síla ruského úderu byla natolik silná, že Gruzie již po dvou dnech bojů přistoupila na jednostranné ukončení všech bojových aktivit. Tato válka tedy byla *rychlá, krátká a disymetrická*. Silnější strana zvítězila zcela jednoznačně, slabší strana neměla sebemenší šanci. Gruzie se dostala do mimořádně nepříznivé situace, protože po krátké válce bude muset vynaložit obrovské úsilí, aby opravila poničenou infrastrukturu, zajistila bydlení pro 50 000 lidí vyhnaných z Jižní Osetie a aby přesvědčila vylekané zahraniční investory k novým investicím.

Pokud jde o **klasifikaci rusko-gruzínské války**, znovu se potvrzuje, že žádná není jednorozměrná, každá má řadu příčin a charakteristických rysů. [10] Tato válka byla z hlediska intenzity *válkou omezenou* – trvala krátkou dobu, proběhla velice rychle. Dále to byla *válka etnická* – byla vyvrcholením napětí mezi dominantním národem, který ovládá celý stát, a minoritním etnikem, které žije na okraji a požaduje vlastní samostatnost. A byla to také *válka kvůli hranicím*, neboť na jejím počátku byly vojenské údery dominantního národa, který nechtěl připustit narušení územní celistvosti svého státu.

Nahlíženo z pohledu RF, byla to válka spíše epizodická – vůbec nebylo nutno nasazovat strategické síly, stačilo dát rozkaz jen několika útvarům z regionálního velitelství. Těm se velelo na úrovni operačního umění a ruští velitelé a vojáci dosáhli nesporného vojenského úspěchu, jež je velmi důležitý pro sebevědomí celé ruské armády. Naproti tomu Gruzie nasadila, s výjimkou 1. brigády, nejlepší jednotky, které vůbec měla k dispozici. Jejich tvrdá porážka má dopady strategického významu – gruzínská armáda selhala, utrpěla těžkou porážku a její věrohodnost a prestiž výrazně klesly. A to by nakonec mohlo mít neblahý dopad na kolektivní sebevědomí Gruzie jako samostatného státu, který byl do té doby vydáván za příklad státu budujícího demokratického uspořádání (a model democracy-building state).

Charakteristika ozbrojeného násilí

Rusko-gruzínská válka měla tři hlavní tragické rysy: nepřiměřené násilí, nerozlišené násilí a vzájemné msty a krutosti. *Nepřiměřené násilí* se od samého počátku dopouštěly obě válčící strany – používaly tzv. submunici, clusterové bomby. Gruzínské letectvo shazovalo z Izraele dodanou municí M85, ale ministerstvo obrany namítalo, že cílem byly jenom vojenské objekty a neosídlené oblasti. Rusové byli obviněni, že shazovali municí RBK 250, ale generální štáb to popíral.

Nerozlišené násilí se projevilo při prvních gruzínských úderech, po nichž bylo zabito několik set civilistů, [1] a tisíce uprchlíků, kteří z Jižní Osetie utíkali do Severní Osetie na území Ruské federace – podle odhadů Human Rights Watch to v prvních dnech gruzínských úderů bylo

až 30 000 lidí. [11] A po úderech vojsk RF následoval útěk Gruzínců z Jižní Osetie do vnitřní Gruzie – podle údajů Úřadu vysokého komisaře pro uprchlíky (UNHCR) to bylo až 15 000 lidí.

Msta a krutost byla oboustranná a velmi ničivá. Nejprve je pocítili obyvatelé města Cchinvali – vedle mrtvých a raněných byly i další trýznivé důsledky – poničená obydlí, nemocnice, školy, veškerá kritická infrastruktura. Po nástupu ruských vojsk následovalo rabování a vypalování v gruzínských vesnicích, únosy, znásilňování a svévolné zabíjení a popravování, jichž se dopouštěli především samozvanci z nepravidelných bojůvek. Jejich řádění nabylo rozměrů etnické čistky.

V rusko-gruzínské válce se tak projevil jeden z typických rysů ozbrojeného násilí na počátku 21. století – hned za bojujícími armádami nastupují nejrůznější milice a bojové skupiny samozvanců, které v daném místě dále šíří a stupňují násilí. Jekatěrina Stěpanová ze Stockholmského mezinárodního ústavu pro výzkum míru (SIPRI) v této souvislosti používá výraz „místní násilí“ (localized acts of violence). [12] Šlo především o etnický a kriminálně motivované násilí, jehož hlavním smyslem bylo zabít a ničit.

Válka z pohledu mezinárodního práva

Při tomto hodnocení budeme vycházet z přístupu Garetha Evanse, celosvětově známého odborníka na mezinárodní právo. Ten říká, že válka je legální tehdy, když má mandát RB OSN a legitimní je, když se potvrdí důvody pro které byla vedena. [13]

Pro posuzování legálnosti této války je důležité, že ani jedna z válčících stran se před zahájením bojové činnosti neobrátila na RB OSN. Ani Gruzie, ani RF nežádaly, aby RB OSN projednávala situaci v regionech, v nichž vrcholilo napětí, aby k nim zaujímala stanovisko. Gruzie nežádala a ani neměla mandát k tomu, aby nasadila armádu k bojové činnosti na svém vlastním území. A stejně tak RF nepožadovala neměla mandát k tomu, aby nasadila svoji armádu proti sousednímu suverénnímu státu.

A pokud jde o legitimnost, velkou inspirací vedle Garetha Evanse je i přední americký odborník Robert Litwak. Ten po zkušenosti z operace Irácká svoboda napsal, [14] že pokud má válka být legitimní, pak by měla být až tím skutečně nejzazším řešením (last resort). Jejím spuštěním by měl předcházet stupňovaný politický, diplomatický a diplomatický nátlak, a pokud i ty by byly neúspěšné, pak by mohlo následovat i soustředění vojsk a jejich cvičení v blízkosti země, proti které se chce nakonec vojensky udeřit. [15]

Při uplatnění Litwakova přístupu vidíme, že Gruzie ani zdaleka nevyčerpala všechny možnosti politického, diplomatického či ekonomického působení či nátlaku na separatistické regiony. Její vojenský úder nebyl tím nejzazším řešením, nedošlo k němu až po vyčerpání všech prostředků nevojenského nátlaku. A stejně tak ani RF nevyčerpala všechny možnosti nevojenského tlaku na Gruzii a velmi rychle přešla k bojové činnosti, která pro ni byla vítanou příležitostí, jak předvést svoji politickou odhodlanost a zároveň s tím i zdrcující vojenskou převahu.

Můžeme tedy uzavřít, že ani jedna z válčících stran nejednala v souladu s mezinárodním právem, ani jedna neuvedla důvody, které by dostatečně ospravedlnily nasazení vojenské síly k dosažení politických cílů. Stejně tak obě strany zcela ignorovaly doporučení dokumentu OSN z roku 2004, [16] který klade hlavní důraz na pět hlavních kritérií pro posuzování závažnosti bezpečnostních hrozeb. Při jejich uplatnění se ukazují následující poznatky:

1. Závažnost hrozby: ani v jednom nebyla hrozba tak závažná, aby bylo nutné nasadit ozbrojené síly. Gruzie a po ní i Rusko svými vojenskými akcemi provedli to, čemu text dokumentu OSN výstižně říká „katastrofa, které bylo možné se vyhnout“ (avoidable catastrophe).

2. Smysl případné vojenské akce by se měl posuzovat podle toho, zda jejím smyslem zastavit nebo odvrátit hrozbu. Jihoosetinský separatismus nebyl tak závažnou hrozbou, aby ospravedlnit nasazení gruzínských brigád a stejně tak gruzínský vojenský výpad do Jižní Osetie nemůže být ospravedlněním masivního nasazení ruských vojsk a jejich postupu do nitra Gruzie.
3. Válka by měla být nejzazším řešením, až po vyčerpání všech možností nevojenského řešení: ani Gruzie a po ní ani RF nevyčerpaly všechny možnosti nevojenského řešení. Jak Saakašvili, tak po něm i Medveděv s Putinem zcela obešli Radu bezpečnosti OSN, vůbec se na ni neobrátili s argumenty, na jejichž základě by RB OSN mohla jednat o mandátu pro preventivní nasazení ozbrojených sil.
4. Měla by se zvažovat přiměřenost prostředků (tzn., že vojenské akce by se měly omezit na nezbytné minimum z hlediska rozsahu, trvání a intenzity). Také toto doporučení obě strany zcela ignorovaly: Gruzie plošným bombardováním cílů v Jižní Osetii, Rusko zase obsazením přístavu Poti a úderů na město Gori. Obě strany vyhověly pouze kritériu trvání, válka byla skutečně krátká, ale i tak za cenu zbytečných obětí a nepřiměřených ztrát. Ani Gruzie, ani RF nerespektovaly rezoluci RB OSN 1265 (1999) o ochraně civilního obyvatelstva v ozbrojených konfliktech.
5. Zvažování důsledků, vždy by se mělo přemýšlet, zda vojenský zásah účinně a dlouhodobě odvrátí hrozbu, která byla jeho důvodem. I toto doporučení zůstalo zcela nevyslyšeno. Ani jedna strana nezvažovala politické důsledky svého jednání. Gruzie svým vojenským úderem nezlepšila, ale naopak zhoršila situaci svých uprchlíků z Jižní Osetie a stejně tak i vyhlídky na uspokojivé řešení problémů separatismu. RF nezvážíla a nedocenila kritické reakce mezinárodního společenství, jež se neomezily jen na USA a NATO, ale které vyjádřila také EU, OBSE, neutrální státy.

Můžeme tedy uzavřít, že bojová činnost obou stran byla jednoznačně nelegální i nelegitimní.

Stanoviska a angažovanost mezinárodního společenství

Velmi důležitou úlohu hned v prvních dnech konfliktu sehrály především *Mezinárodní výbor Červeného kříže* a *Human Rights Watch*. Zasadily se o vytvoření koridorů pro uprchlíky, kteří se pohybovali v obou směrech, a tak se zasadily o lidskou bezpečnost (human security) nejméně 30 000 lidí v oblasti postižené válkou. Jejich činnost zasluhuje nejvyšší ocenění.

Velmi kritická stanoviska na adresu RF zaujaly vlády řady zemí, které můžeme rozdělit do tří hlavních skupin. První vytvořily zakládající členové NATO, konkrétně USA, Velké Británie a Francie. Ty odsuzovaly především nepřiměřenou brutalitu ruské reakce. Např. francouzský ministr zahraničí Bernard Kouchner ruské vojáky obvinil z etnických čistek a ze snah vytvořit etnicky homogenní Jižní Osetii. [17] Velmi tvrdá stanoviska zaujaly státy druhé skupiny, tedy Polsko spolu se čtyřmi postsovětskými státy: Litvou, Lotyšskem, Estonskem a Ukrajinou. Jejich prezidenti dokonce odletěli do Tbilisi, aby vyjádřili svoji podporu prezidentu Saakašvilimu. Ústřední společnou pohnutkou jejich jednání byly historické zkušenosti s někdejší sovětským impériem, které se vytvářelo doslova krví a železem. [18] Litevský prezident Valdas Adamkus dokonce hovořil o nepřijatelném chování agresivního Ruska, jež se tváří v tvář postmoderním státům chová jako stát z 19. století a o nutnosti přehodnotit celý systém evropské bezpečnosti. [19]

A konečně třetí skupinu kritických zemí zformovaly *neutrální skandinávské státy* Švédsko a Finsko. Finský ministr zahraničí Alexander Stubb zastávající funkci předsedy OBSE kritizoval ruská vojska za to, že usilovala, aby Jižní Osetii vyčistila od všech Gruzínců. [20] A jeho švédský partner Carl Bildt byl ještě kritičtější – řekl, že argument Moskvy, že zasahovala na ochranu ruských občanů v Jižní Osetii „připomíná Hitlerova zdůvodňování nacistických invazí“. [21]

Zvláštní pozornost zasluhuje Francie jako předsednická země EU. Její prezident Nicolas Sarkozy při setkání s ruským prezidentem Medveděvem dne 12. 8. 2008 představil šestibodový program: nepoužití síly, definitivní ukončení nepřátelství, zajištění cest pro humanitární pomoc a pro návrat uprchlíků, stažení gruzínských ozbrojených sil do jejich původních pozic, odchod ozbrojených sil RF do míst, kde se nacházela před vypuknutím bojů, mezinárodní jednání o budoucím statutu Jižní Osetie a Abcházie.

Angažovanost Francie jako předsednické země EU a stejně tak aktivity německé kancléřky Angelý Merkelové sehrály velmi důležitou úlohu – především díky nespornému kreditu obou zemí, které se v roce 2003 jasně postavily proti válce v Iráku. Nikdo v Kremlu nemohl jejich kritiky zpochybňovat tak, jako se to dělo ve vztahu k výhradám z USA či z Velké Británie, když „ruští politikové, pod vlivem vojenské intervence do Iráku, odmítali jakékoliv moralizování ze strany Západu“. [22]

Francie spolu se SRN svým soustředěným diplomatickým působením v době, kdy Moskva nebrala ohled na americké a britské protesty, výrazně přispěly k rychlému ukončení bojů a k přesunutí pozornosti na politické řešení a jednání. Navíc Francie postupovala velice uvážlivě: nepřevzala tvrdý slovník Washingtonu, který hovořil o ruské agresi proti suverénnímu státu. Vyvarovala se, aby veřejně označila viníka, a tím si uchovala prostor pro své zprostředkovatelské působení, „aby Rusům dala možnost stáhnout svá vojska, aniž by přitom ztratili svoji tvář“. [23]

Další vlnu silné kritiky vyvolalo ruské jednostranné rozhodnutí uznat nezávislost Jižní Osetie a Abcházie (dne 26. 8. 2008), které znamenalo zásadní zpochybnění územní celistvosti Gruzie. To už odsoudily nejen některé státy, ale také generální tajemník OSN, dále pak NATO, předseda OBSE, Evropská komise, Rada EU, ministři zahraničí G-7. Kritika se tedy prosadila i na úrovni mezinárodních organizací. Jejich stanoviska vycházela z názoru, že ruské uznání samostatnosti jižní Osetie a Abcházie odráželo zájem Ruska destabilizovat Gruzii a zabránit jejímu vstupu do NATO. [24]

Diskuze v odborných a akademických kruzích

Přední americký komentátor *Thomas L. Friedman* využil atmosféry probíhajících olympijských her v Pekingu a metaforicky napsal, [25] že zlatou medaili by zasloužil ruský premiér Putin, a to za brutalitu, s jakou postupoval. Stříbrnou medaili navrhl M. Saakašvilimu za zabeđenou lehkomyšlnost, s jakou podnikl vojenský výpad do Jižní Osetie. A bronzovou medaili přiřkl zahraničněpolitickým týmům prezidentů B. Clintona a G. W. Bushe za umíněnost, s jakou prosazovali rozšiřování NATO.

Při vysvětlování historického kontextu připomněl, že po skončení studené války on a spolu s ním i George Kennan, Michael Mandelbaum a senátor Sam Nunn rozšiřování NATO kritizovali, ale nakonec byli mnohem méně vlivní než ti, kteří prosazovali dva hlavní argumenty – Rusko je od nepaměti agresivní a po prohře ve studené válce je příliš slabé, než aby mohlo ohrozit kterýkoliv z nových členských států NATO. A tak Friedman došel k závěru, že rozšiřování NATO

stále více na východ, na postsovětské území bylo hloupé (foolish), protože dalo Putinovi záminku k úderu proti rodící se ruské demokracii a nakonec i proti Gruzii. A v dalším ze svých komentářů zkritizoval návrh, aby byla poskytnuta „jedna miliarda dolarů zemi, jejíž prezident se choval nezodpovědně a vyprovokoval válku s brutálním Ruskem“. [26]

Velice podobně argumentoval i *William Pfaff*. Odsoudil přehnanou reakci Ruska na útok proti jeho vojákům v Jižní Osetii. Nedílně s tím ale zkritizoval ty politiky v administrativách B. Clintona a G.W. Bushe, kteří trvali „na bezplatné expanzi NATO až k hlavnímu vchodu do Ruska“. [27] A *Salomé Zourabichvili*, profesorka na pařížském Institut d'Etudes Politiques, předtím ministryně zahraničí Gruzie v letech 2004–2005, výstižně dodala, že Saakašviliho akce se pro Rusko stala záminkou, aby se pomstilo za to, co už delší dobu vnímalo jako ponížení ze strany Západu. [28]

S postupem času začaly zaznívat i pochybnosti o postupu gruzínského prezidenta před vypuknutím války. Tři bývalí velvyslanci v Gruzii (jeden britský a dva američtí) ve společné analýze napsali, že Gruzie potřebuje nezávislou vyšetřovací komisi na způsob komise 11. 9. 2001 v USA a že její pozornost by se měla zaměřit především na podmínky, které vedly k válce, na gruzínský postup během války i po ní, na vyšetření etnických čistek na obou stranách. [29]

Vzápětí po skončení krátké rusko-gruzínské války se rozproudila diskuze na téma, jakou úlohu v ruském rozhodování sehrály ekonomické úvahy, zejména pak snahy ochromit nebo narušit ropovod Baku-Tbilisi-Ceyhan? [30] Při hledání odpovědi na tuto otázku došel Svante Cornell ze stockholmského Ústavu pro bezpečnost a rozvoj k závěru, že základem celého kavkazského geopolitického problému je zajištění bezpečnosti energetických dodávek do Evropy, protože Rusko dalo svojí vojenskou akcí jasně najevo, že chce trvale kontrolovat přístup k ropě a zemnímu plynu z Kaspické oblasti. [31] To podle Cornella bude vážná výzva pro EU a také pro NATO. Není tedy vyloučeno, že tato válka, byť byla velice rychlá, může změnit geoeconomickou situaci v regionu, který je životně důležitý pro distribuci surovinového bohatství z východu na západ

Závěrem

Gruzínský úder na Jižní Osetii a následující brutální ofenzíva Ruské federace vyvolaly celou řadu vážných otázek o budoucnosti mezinárodních bezpečnostních vztahů.

První z nich je dopad této války na rozšiřování NATO v postsovětském prostoru. To je další velkou neznámou. Bude takováto válka důvodem, aby NATO přehodnotilo svůj dosavadní postup a aby zastavilo proces přibírání dalších postsovětských zemí do svých řad?

K této otázce se již rozproudila velmi živá a bohatá diskuze. Na jedné straně např. bývalý polský prezident Aleksander Kwasniewski napsal, že diskuze s Ruskem mohou pokračovat, ale zároveň s tím musí postupovat i proces rozšiřování NATO, protože Rusko si v žádném případě nesmí nárokovat právo rozhodovat o osudech svých sousedů. [32] Na druhé straně bývalý britský ministr zahraničí Rifkind varoval, že pozvání Gruzínců a Ukrajinců (do NATO) by mohlo zpochybnit vztahy mezi zeměmi západní a východní Evropy. Použil analogii s první světovou válkou, kdy se velké mocnosti dostaly do války kvůli zabití jednoho arcivévody, aby došel k závěru, že „pozvání horké války není cestou, jak se vyhnout studené válce“. [33]

S tím nedílně souvisí i další otázka pro následující měsíce, ne-li i roky. Ta zní následovně: *jak přistupovat k Rusku a jeho politice v postsovětském prostoru?* Daniel Vernet, ředitel redakce *Le Monde*, výstižně napsal, [34] že Evropa se ocitla před vážným dilematem: buďto být solidární

s národy, které se chtějí emancipovat, nebo je nechat padnout, a tím Moskvu pobídnout k dalšímu revanšismu.

Velmi zajímavé řešení této otázky kruciálního charakteru nabídli analytici z European Center on Foreign Relations. [35] Doporučili, aby EU dala jasně najevo, že „partnerství pro modernizaci je neslučitelné s ruskými vojenskými výpady do sousedních zemí“ a že EU by se ve své politice sousedství měla více zaměřovat na regionální stabilitu, ekonomický rozvoj a posilování demokracie.

Rusko-gruzínská válka i při své krátkosti a relativně nízkém počtu obětí (zejména ve srovnání s desetitisíci mrtvých a miliony běženců a utečenců v Iráku) ukázala, že *silová řešení nadále zůstávají součástí mezinárodní politiky*. I na počátku 21. století dávají politikové příkazy k vojenským úderům, aniž by se zabývali otázkou, zda takový postup je legální a legitimní. Právě postsovětský prostor je z tohoto pohledu zvlášť výbušný a představuje nebezpečný potenciál i do budoucna.

Zcela nejdůležitější otázka se týká budoucnosti mezinárodních bezpečnostních vztahů. Rusko-gruzínská válka a přetrvávající konfliktní potenciál v postsovětském prostoru by mohly posílit pravděpodobnost takového uspořádání, které již vzpomínaná profesorka na London School of Economics Mary Kaldor nazývá návrat k blokovému uspořádání. V jeho rámci by dělicí čáry byly narýsovány nikoli na základě ideologie, ale na základě národní a kulturní identity. Sama k tomu dodává, že by to ve značné míře znamenalo uspořádání na základě Huntingtonova díla *Střet civilizací*. [36]

Jako méně pravděpodobná se bezprostředně po rusko-gruzínském válce jeví varianta, kterou Kaldor nazvala kosmopolitní vládnutí (cosmopolitan governance). Jejím základem by měly být celosvětově sdílené hodnoty a celosvětový dohled (global overwatch) nad jejich dodržováním. Bezpochyby by byla ideálním způsobem mezinárodního uspořádání, ale její naplnění závisí na množství činitelů, především pak na dalším vývoji vztahů mezi USA a Ruskou federací. Ten se může ubírat mezi dvěma krajnostmi.

První možností je návrat k cynické politice sfér vlivu, kde by každá strana postupovala bez ohledu na mezinárodní právo a názory jiných a při naplňování svých zájmů by nasazovala vojenskou sílu i bez mandátu RB OSN. [37] Takovému přístupu nasvědčují např. kategorická vyhlášení ruského velvyslance při NATO, že kdyby NATO i po této válce nabídlo členství Gruzii, Moskva by to považovala za „překročení červené čáry a ukončila by spolupráci s organizací, která podporuje agresora“. [38]

Druhou, daleko příznivější možností, by byl návrat k věčnému dialogu a oboustranně střízlivému pohledu, k jakému se na samém konci studené války dopracovali G. Bush starší a M. Gorbačov. Ti se dokázali povznést nad ideologická a politická zdůvodňování přítomnosti svých vojenských jednotek v zahraničí a hledali cesty k jejímu omezování a ke snižování mezinárodního vojenského napětí. Jestliže tito dva státníci dokázali elegantně a bezproblémově zvládnout konec čtyřicet let trvající studené války, proč by jejich nástupci na konci prvního desetiletí 21. století neměli zvládnout návrat od stupňovaného soupeření k partnerství a spolupráci na poli mezinárodních bezpečnostních vztahů, která by byla obrovským přínosem pro celé lidstvo?

Poznámky a použitá literatura:

- [1] Nevládní organizace Human Rights Watch (HRW) uvádí několik set, podle ruského velvyslance v Gruzii to mělo být až 2000 mrtvých. Za srovnání stojí poslední data uváděná českými autory, např. Jaromír Štětina:

Cchinvali nezničili Gruzínci, ale Rusové, http://tyden.cz/rubriky/zahranici/valka-na-kavkaze/stetina-cchinvali-nezniciili-gruzinci-ale-rusove_76160.html.

- [2] ALMOND, M. Moscou-Tbilissi: responsabilités partagées. *Le Monde*, 21. 8. 2008.
- [3] Tamtéž.
- [4] GILL, Bates. A cell to arms control. *SIPRI Yearbook 2008*, s. 5.
- [5] SCHULTZ, G., NUNN S., KISSINGER H., PERRY W. A world free of nuclear weapons. *Wall Street Journal*, 15. 1. 2008.
- [6] HAINE, J., Y., HEROLF, G., LACHOWSKI, Z. Euro-Atlantic Security Institutions and Relationship. *SIPRI Yearbook 2008*, s. 18.
- [7] GILL, Bates. Introduction: A cell to arms control. *SIPRI Yearbook 2008*, s. 4.
- [8] KALDOR, Mary. *New and Old Wars*. Stanford, CA: Stanford University Press, 2007, s. 81. Mary Kaldor se mj. v r. 2004 zúčastnila tzv. Fóra 2000 v Praze.
- [9] Russian Forces Capture Military Base in Georgia. *New York Times*, 11. 8. 2008.
- [10] Blíže viz GOLDSTEIN, Joshua. *International Relations*, Washington, 1999.
- [11] *Human Rights Watch*, 10. 8. 2008.
- [12] STEPANOVA, Ekaterina. Trends in armed conflicts. *SIPRI Yearbook 2008*, s. 46.
- [13] Blíže viz EVANS, Gareth. When Is It Right to Fight? *Survival*, Vol. 46, Autumn 2004, no.3
- [14] LITWAK, Robert. Non-proliferation and the Dilemmas of Regime Change. *Survival*, Vol. 45, Winter 2003-04, no. 4.
- [15] Jeho pojetí až nápadně připomíná postup SSSR v roce 1968 při nátlaku na Dubčekovo vedení v ČSSR, který předcházel mohutné invazi, jež dne 21. 8. 1968 rozdrtila Pražské jaro.
- [16] *A more secure world: Our shared responsibilities*. Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change. www.forumishqiptar.com/archive/index.php/t-61369.html.
- [17] *Euronews* 27. 8. 2008.
- [18] WOLTON, Th. Lourd héritage soviétique. *Le Monde* 3. 9. 2008.
- [19] Pour le président estonien, il faut repenser l'idée même de sécurité en Europe. *Le Monde*, 28. 8. 2008.
- [20] *The BBC News*, 25.8. 2008.
- [21] *Economist*, 14.8. 2008.
- [22] Smolar, P. Occident-Russie, anatomie d'une fracture. *Le Monde*, 10. 9. 2008.
- [23] NOUGAYREDE, N. Géorgie, OTAN, Kosovo: la revanche russe. *Le Monde*, 11. 8. 2008.
- [24] Refaire l'empire. *Le Monde*, 27.8. 2008.
- [25] FRIEDMAN, T. What did we expect? *International Herald Tribune*, 20. 8. 2008.
- [26] FRIEDMAN, T. Georgia on my mind. *International Herald Tribune*, 7. 8. 2008.
- [27] Pfaff, W. Saakashvili's folly. *International Herald Tribune*, 28. 8. 2008.
- [28] Zourabichvili, S. What next? *International Herald Tribune*, 21. 8. 2008.
- [29] CORBOY, D., COURTNEY, W., YALOWITZ, K. What the West Needs. *International Herald Tribune*, 14. 9. 2008.
- [30] BILLETTE, A. Au coeur du conflit, l'acheminement du pétrole qui contourne la Russie. *Le Monde*, 11. 8. 2008.
- [31] Cornell S. L'avenir de l'Europe se joue dans le Caucase. *Le Monde*, 1. 9. 2008.
- [32] KWASNIEWSKI, A. Repensons les relations avec la Russie. *Le Monde*, 26. 8. 2008.
- [33] RIKKIND, M. A hot war is no way to prevent a cold one. *International Herald Tribune*, 5. 9. 2008.
- [34] VERNET, D. Géorgie: succes tactique, mais conséquences stratégiques. *Le Monde*, 19. 8. 2008.
- [35] POPESCU, N., LEONARD, M., WILSON, A. Can the EU win the peace in Georgia? *ECFR Policy brief*, August 2008.
- [36] Kaldor, Mary, cit. dílo, s. 181.
- [37] To se ostatně projevilo i reakcích ruských politiků a komentátorů, kteří namítali, že neudělali nic horší než USA svojí invazí do Iráku.
- [38] Rogozine M. L'élargissement a des pays de l'Est a renforcé l'orientation antirusse de l'OTAN. *Le Monde*, 15. 9. 2008.